

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

نقش گیاه باریجه در پیشبرد اهداف اقتصاد مقاومتی

سید ابوالفضل نصرالهی*^۱ - عباس قدسی^۲

۱- کارشناس ارشد مرتعداری و رئیس اداره منابع طبیعی و آبخیزداری دلیجان *Nasrolahi87@yahoo.com

۲- کارشناس ارشد خاکشناسی و کارشناس اداره منابع طبیعی و آبخیزداری دلیجان

چکیده

گستره منابع طبیعی شهرستان دلیجان ۲۱۰۰۰ هکتار است که گونه‌های مختلف گیاهی به فرم رویشی، پهن‌برگ، بوته‌ای، گرامینه‌ها و درختچه‌ای است. کاربرد گیاهان فقط به تولید علوفه محدود نمی‌گردد و از لحاظ فنی و کارشناسی دارای فواید بسیار، ازجمله: حفاظت خاک، کاهش رواناب، تولید اکسیژن، مصارف دارویی و صنعتی است. یکی از مهم‌ترین گیاه دارویی و صنعتی شهرستان، گیاه باریجه با نام علمی *Ferula gummosa* است. که در مراتع و سامان عرفی روستای خاوه، راونج و قالهر شهرستان دلیجان، به صورت انبوه رویش دارد. شیرابه گیاه باریجه که از غده آن بدست می‌آید؛ مصارف صنعتی و دارویی فراوان دارد. با توجه به سال‌های اخیر که یکی از سیاست‌های مهم کشور و مسئولین، اهداف اقتصاد مقاومتی است؛ لذا در این مطالعه به نقش گیاه باریجه در پیشبرد اهداف مذکور پرداخته شده است که به صورت موردی در منطقه و سامان عرفی خاوه در سطح ۴۵۰۵ هکتار انجام گردیده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد؛ در صورتی که عوامل نامساعد طبیعی مانند خشکسالی‌ها نباشد و برداشت براساس اصول فنی و کارشناسی انجام گردد؛ طرح مذکور کاملاً اقتصادی با ارزش صادراتی و درآمد ناخالص آن حداقل یک میلیارد تومان در سال ۱۳۹۶ است؛ که می‌توان با احداث کارگاه‌ها و کارخانه‌های متفاوت، محصولات متنوع صنعتی و دارویی از گیاه مذکور استخراج نموده و سهم قابل توجهی اشتغال‌زایی ایجاد کرد و ارزش اقتصادی آن را به چندین میلیارد رساند.

مقدمه

گیاهان موجود در مراتع از جنبه‌های گوناگون با ارزش هستند؛ به دلیل وجود فرآورده‌های طبیعی که از گیاهان دارویی بدست می‌آیند؛ این گیاهان از ارزش ویژه‌ای برخوردار می‌باشند و به صورت مستقیم (محصولات اصلی) و یا غیر مستقیم (فرآورده‌های فرعی) بهره برداری می‌شوند. باریجه گیاهی است؛ پایا و چندساله از خانواده چتریان (*umbelliferae*) دارای ساقه گل‌دهنده، ضخیم به ارتفاع یک یا دو متر، برگ‌های سبز مایل به خاکستری به طول ۳۰ تا ۴۰ سانتی‌متر، پوشیده از تارهای ریز و کوتاه در قاعده ساقه گل‌دهنده قرار دارد؛ شیرهای که در اثر تراوش از ریشه، ساقه، برگ و میوه گیاه مزبور حاصل می‌شود؛ اصطلاحاً باریجه و به انگلیسی گالبانوم گویند. بوته‌هایی که ساقه‌های گل‌دهنده، تولید کنند به بوته‌های نر یا نرک معروف است. ریشه این گیاه قهوه‌ای رنگ و به شکل ریشه چغندر قند است؛ اغلب دارای دو ریشه اصلی بوده و ریشه‌های فرعی نیز به صورت پراکنده مشاهده می‌شود. فرم ریشه در خاک‌های شنی دوکی شکل و شبیه به هویج است. شیرابه‌ای که در اثر تیغ زدن یا خراش‌های طبیعی خارج می‌گردد؛ دارای بوی قوی، تند و نافذ شبیه بوی کرفس، طعم گس و تلخ، معطر، گزنده و ناپسند دارد که به دو دسته قطره‌ای یا چشمی و توده‌ای تقسیم بندی می‌گردد که نوع اشکی آن در اثر خراش‌های سطحی روی قسمت ساقه‌های گل‌دهنده ظاهر می‌شود و نوع توده‌ای که به شکل حجیم، خمیری بی شکل و حاوی خرده‌های ساقه، چوب، برگ و دمبرگ و در برخی موارد خاک و خاشاک است و الزاماً با خراش روی غده یا ریشه گیاه ایجاد و باعث استخراج شیرابه می‌گردد که ابتدا شیره استخراج شده به صورت سفید رنگ و در معرض اکسیژن هوا که قرار می‌گیرد به صورت زردرنگ درمی‌آید. میزان خلوص شیرابه باریجه با توجه به خاکستری که در اثر سوختن باریجه ایجاد می‌گردد؛ مشخص می‌شود (شکل ۱).

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

شکل ۱- گیاه باریجه

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

مواد و روش‌ها

به منظور یافتن ارتباط بین حجم ریشه و میزان شیرابه تولید شده، پایه‌های متعددی مورد بررسی و اندازه‌گیری قرار گرفت. روش برش به صورت طولی استفاده گردیده است که با تیغه اطراف ریشه به عمق ۱۰ تا ۲۰ سانتیمتر خالی و لخت گردیده که سعی بر این بود که سمت شمال چال گردد؛ سپس توسط تیغ مخصوص با سطح مقطع دایره به قطر ۲ سانتیمتر تا ۳ سانتی متر به ضخامت ۲ تا ۳ میلی‌متر برش انجام شد که پس از تیغ زدن شیرابه سفید رنگی شروع به تراوش کرده و طی ۲ تا ۳ روز بعد اقدام به جمع آوری و با کاردک مخصوص از محل برش‌ها جدا و در داخل حلب‌های مخصوص جمع آوری می‌گردید. ۳ تا ۴ روز بعد از برش اول و جمع آوری شیرابه‌ها، اقدام به جدید نمودن محل زخم کرده و بعد از ۲ تا ۳ روز دوباره اقدام به جمع آوری شیرابه‌ها گردید. تیغ زنی ریشه طی دو مرحله انجام شد (شکل ۲).

شکل ۲- صمغ گیاه باریجه

نتایج

براساس بررسی‌های انجام شده طول عمر گیاه باریجه از زمان سبز شدن توسط بذر به مدت ۷ سال است که بهترین زمان تیغ زدن ریشه و غده باریجه در سال پنجم است. باریجه در سال اول، تولید دو برگ اولیه، به صورت متقابل، طول ۲ سانتی متر و برگ سوم به بعد دارای تقسیمات پیچیده‌تر مانند تیره جعفری ظاهر می‌شود. رشد ریشه به قطر دو میلی‌متر و به طول ۴ تا ۵ سانتی متر باقی می‌ماند؛ از سوی دیگر، تولید ساقه‌های تنومند بستگی به فراهم بودن شرایط مساعد رطوبت است. زمان

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

تیغ زدن و برداشت شیرابه، اغلب هنگامی است که برگ‌ها خشک شده و یا در شرف خزان هستند؛ این زمان عمدتاً به شرایط اقلیمی و وسعت مناطق بستگی دارد.

نتایج اندازه‌گیری میزان باريجه استحصالی از پایه‌های حدوداً ۵ سال این گیاه با دو مرحله تیغ زدن نشان داد که میزان باريجه به دست آمده از حدود ۷۰ تا ۲۰۰ گرم به صورت متوسط در طرح بهره برداری خاوه با میزان بارندگی به طور متوسط ۲۱۰ میلی‌متر در سال آبی ۹۵-۹۶ می باشد؛ لذا اقدامات بهره برداری انجام شده و در هر چهار قطعه طرح بهره‌برداری محصولات فرعی باريجه خاوه، ۱۰ تن باريجه برداشت گردید که با ارزش تقریبی هر کیلو باريجه ۱۰۰ هزار تومان، میزان یک میلیارد درآمد ناخالص طرح مذکور در سال ۱۳۹۶ است. با تکیه بر ارزش افزوده آن، با توجه به خواص بسیاری که در صنعت، داروسازی و بهداشت دارد؛ می‌توان درآمد چندین برابری آن عاید کشور گردد.

پیشنهادهای

۱- دوره استراحت برای قطعات بهره برداری منظور و در صورت وجود خشکسالی‌های متعددی به زمان استراحت قطعات افزوده گردد.

۲- به هیچ وجه در زمان خشکسالی بهره برداری باريجه اقدام نگردد.

۳- بر روی ارزش افزوده شیرابه باريجه تحقیقاتی وسیعی انجام گرفته و از صادرات این محصول با ارزش به صورت خام جلوگیری گردد.

۴- برای واگذاری بهره برداری از شیرابه باريجه، افراد بومی و روستایان کل محل رویش در اولویت قرار گیرند.

۵- برای حفاظت و توسعه رویشگاه سالیانه در محل رویشگاه اقدام به بذرکاری و کپه کاری در قراردادهای تنظیمی منظور گردد.

۶- بر روی کشت و اهلی کردن این گیاه بایستی اقدامات لازم تحقیقاتی انجام گیرد تا محل رویشگاه طبیعی این گیاه مورد تهدید قرار نگیرد و موجب انقراض این گونه با ارزش نشود.

منابع

آیینیه چی، ی.، ۱۳۷۰. مفردات پزشکی و گیاهان دارویی ایران. انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، شماره ۱۸۷۹، تهران. ۱۱۹۱ ص.

اخلاقی مرنی، ز.، ۱۳۶۵. بررسی ویژگی‌های گیاه باريجه و شیرابه حاصل از آن، پایان نامه درجه دکترای داروسازی، به راهنمایی دکتر یعقوب آیینیه چی، نشریه شماره ۶۸/۱۱۶ دفتر بهره برداری بازرگانی، دانشکده داروسازی تهران.

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

بتولی، ح.، ۱۳۷۲. طرح بهره برداری باریجه، انتشارات دفتر فنی بهره برداری سازمان جنگلها و مراتع.
قهرمان، الف.، ۱۳۷۲. کورموفیتهای ایران (سیستماتیک گیاهی). انتشارات مرکز نشر دانشگاهی. چاپ اول، جلد دوم، شماره ۶۷۱، تهران. ۸۴۲ ص.
مظفریان، و.، ۱۳۶۲. خانواده چتریان در ایران. انتشارات موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع. شماره ۳۵. تهران.
نامدار، م.، مجتبائی، م.، سمسار، م.، ۱۳۴۶. دولپه‌ایهای دارویی جدا گلبرگ. انتشارات دانشگاه تهران. شماره ۱۱۵۴. تهران. ۶۱۷ ص.

The role of *Ferula gummosa* boiss in advancing the objectives of the resistance economy

1. Master of Commodity and Director of Natural Resources and Watershed Management of Delijan
2. Master of Science in Soil Science and Expert of Natural Resources and Watershed Management
Department of Delijan

Abstract

The area of the hunting ground of Delijan city is 210000 hectares. Various herbaceous species are in the form of herbaceous growth, bush, germinae and barberry. The use of plants is not limited to forage production and is technically and scientifically well-equipped with many benefits such as soil conservation, runoff reduction, and the production of pharmaceutical oxygen and industrial oxygen. One of the most important medicinal plants and plants in the city is *Ferula gumosa*. In the rangeland and customary settlement of the village Khavveh, Ravanj and qalhar Delijan is massive. Lactation of the plant that is obtained from its gland can be used for industrial and medicinal uses. Considering the recent years, one of

هفتمین کنفرانس ملی مرتع و مرتعداری ایران

۱۸-۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

the important policies of the country is the resistance of the economy, this study has investigated the role of the plant in the above mentioned goals, which has been carried out 4505 hectares in the region and in the customary manner. Studies show that if natural disadvantages such as drought and harvesting are carried out according to technical and engineering principles, the project is completely economical with export value and at least one billion tomans of gross income in 1396, which will be carried out by the construction of workshops and factories Different industrial and pharmaceutical products from the plant have been extracted and a significant contribution to job creation has been created and its economic value has multiplied to several billion.